

Предговор

Мрежовата икономика изисква повече, от когато и да било, използването на науката като средство за конструиране и утвърждаване на нов социален опит, съответстващ на целите на динамично развиващата се икономика. Очевидно е, че това е свързано не само с интензивното оползотворяване на съществуващия фонд от знания, но и с начина, по който се осигурява прирастът на тези знания. От значение са и механизмите, чрез които се гарантират нови знания в самия фонд на научните открития, а оттук и измененията в техниката и технологиите.

Реално погледнато, знанието за природата и всичко останало е съсредоточено в света на явленията. Когато човекът осъзнава този факт и придобива средство да вникне в природните явления, той в действителност осъществява най-дълбоките и всеобхватни революции в познавателната си дейност. Може да се каже, че борбата за овладяването на тайните на света е борба на човека да вникне и да дешифрира **микросвета на явленията**. В това се състои и мисията на науката, която настойчиво и на широк фронт се стреми да прекрачи прага от макросвета към микросвета на своята предметна област, да дешифрира, овладее и използва загадъчния микросвят, затворен в явленията. Анализът му обаче означава не затваряне или ограничаване на науката в някакви химерни микросветове, а разширяване и изучаване на фундаменталните проблеми на света.

Прилагането на системния подход към науката ни дава основание да я разглеждаме като сложна система за създаване на знания. Но за да има на изхода на тази система нови знания, тя трябва да притежава способността да създава такива знания. По-конкретно това означава, че в структурата на тази система трябва да е включена т.нар. **генерираща (креативна) подсистема**.

Този извод се основава преди всичко на констатацията, че всяко научно изследване, насочено към решаването на даден проблем, започва при наличието на определени знания. По-нататък изследването продължава с обработката на тези знания, за да се стигне накрая до формулирането на ново знание. Процесът не би могъл да протече нормално, ако в него не е вграден някакъв **регулатор**, който детерминира насоката на изследването и селектира проблемите. В случая става въпрос за определени норми, сред които особено място заемат тези от тях, които са специфично присъщи на научното познание. Такива са например нормите, свързани с принципите на допълнителността, простотата, минимизацията, възходването от абстрактното към конкретното и т.н. Казано по друг начин, функционирането и развитието на науката като генерираща система предполага прилагането на определени норми, които осигуряват възпроизводството на самата наука, нейната способност да създава знания.

Другото уточнение се отнася за локализирането на знанието в науката в **минимизирани форми**. Такива са понятията, категориите, законите, принципите и теориите, които са достатъчно изчерпателно описани в логиката и философията. Тяхното описание като минимизирани форми на научното познание е необходимо, но не и достатъчно условие, за да се разкрие същността на микросвета на науката. Ако под "макросвят" в случая се разбира всяка минимизирана форма или пък съвкупността на минимизирани форми, ние бихме получили желаното решение на въпроса, но и то не може да бъде удовлетворително, защото както споменатите форми, така и тяхната съвкупност не притежават статуса на микросвета на науката, който регулира функционирането и развитието на науката като генериращо, креативно устройство. Може би тази роля би могла да изпълнява научният принцип.

Сам по себе си **научният принцип** заема внушително място в историята на науката, особено в периодите, когато се извършват така наречените научни революции. Историческият опит свидетелства, че кризата в науката, настъпваща в определени периоди, е като правило криза на научните принципи и обратно, тържеството на новите научни идеи или теории е тържество на нови научни принципи. В действителност борбата за новото в науката е в края на краищата борба за нови научни принципи на отделната наука или на група от науки, принципи, съдържащи най-общите и съществени представи за строежа и закономерностите на изследваната област от действителността.

Като система за създаване на нови знания науката изпълнява две основни функции. От една страна, тя представлява специфичен начин за духовно усвояване на света, а от друга, е и начин за неговото практическо изменение. В този смисъл **научният подход** е начин за духовно усвояване и практическо изменение на света по законите и нормите на научното познание. И в двата случая научният подход е особен начин на организиране и приложение на научни знания и методи с цел да бъдат решени определени задачи. Друг е въпросът, че решаването на тези задачи се извършва по определени правила и методика, които не могат произволно да се въвеждат или отменят. Тази си роля научният подход изпълнява благодарение на това, че е аналог на принципи, които насочват, ориентират и контролират какво да се съхрани от миналото на дадена наука, как да се преодолее несъответствието между новите факти и остарялата теория, как да се възпроизвежда по-нататък знанието. В този си вид подходът е своеобразна "изследователска програма" със своя памет, със свой механизъм, със своя цел и със свои средства за постигане на целта.

Разгледан в контекста на научното познание, научният подход представлява синтез от продуктивни и репродуктивни изследователски програми. И това е обяснимо, като се има предвид, че научната дейност е постоянно възпроизвеждане на постигнатите научни резултати и заедно с това генериране на нови знания, които водят до радикално изменение на натрупания фонд от знания. Науч-

ното познание може да се разглежда като двуединен процес на репродуктивна и продуктивна дейност, върху които се основават научните изследвания.

В научната дейност исторически са се обособили **фундаменталните и приложните изследвания**. На тях съответства **общата (абстрактна) и конкретната (приложна) теория**. Реално погледнато, тези две форми на научната теория представляват реализация на продуктивната и репродуктивната научна дейност. Ако общата теория, разглеждана като област на фундаменталните изследвания, е типична продуктивна дейност за генериране на принципно нови знания, конкретната теория е дейност, в която и чрез която се възпроизвеждат достигнати научни резултати за решаване на определени приложни, практически или познавателни задачи.

Общата и конкретната теория функционират по законите на научната дейност, която в най-дълбоката си същност е творческа дейност. Диференцирането на научното познание на фундаментално и приложно води до обособяването на два вида научни дейности, които се различават не по това, че едната е творческа, а другата нетворческа, а че в единия случай се извършва творческа продуктивна дейност, докато в другия се осъществява репродуктивна творческа дейност. Тук ние се абстрахираме от факта, че в хода на така наречената репродуктивна дейност нерядко се достига до принципно нови резултати с фундаментално значение, което още веднъж показва, че в научното изследване е налице единство на продуктивна и репродуктивна дейност.

Възниква и въпросът за структурата на научния подход, изследвана от гледна точка на продуктивната и репродуктивната дейност. Много са примерите, които свидетелстват за това, че научните подходи като правило съдържат "нормативни системи", регулиращи в единство продуктивната и репродуктивната дейност. Понякога такъв процес се извършва в т.нар. чиста теория, без да се търси някаква връзка с практиката. Но и в подобни случаи е налице единство на продуктивна и репродуктивна дейност, доколкото последната дейност е дейност за решаване на приложни задачи не само от практиката, но и от развитието на самата наука.

Тук се налага да отбележим, че в самата структура на научния подход се съдържат принципи, правила и норми, които са необходими за правилното функциониране и развитие на теорията като продуктивна и репродуктивна дейност. В този си вид тези дейности са включени в изследователските програми на научния подход, които генерират нови знания. Това ще рече, че освен продуктивна програма този подход включва в своя механизъм и репродуктивна изследователска програма, чрез която придобива способност да решава определени приложни задачи в практическата или в познавателната дейност. Специфичното за репродуктивните програми е, че те възпроизвеждат натрупани знания и специфицират тези знания с оглед на една или друга конкретна ситуация. Важно